

EV100 juhtrühma liikme Margus Kasterpalu kõne Jaan Tõnissoni mälestamisel Tallinna Metsakalmistul riigivanemate kenotaafi juures 13.detsembril 2018

„Laiemate rahvahulkade eluliste huvide rahuldamise, rahvusliku enesemääramise, rahvaliku iseteadvuse, tõelolulise ühiskondliku ülemaalse rahvariikluse ehk demokraatia põhiheli. Nii ütles ta enesest: põhiheli.

Omaval ajal nii tugev, et tühiseimadki mehed teatava tähtsuse said end tema vastasteks tunnistades.“

Nii kirjutab terava sulega Karl August Hindrey, Jaan Tõnissoni pikaajaline kaasteeline ja kaastööline „Postimehes“. Neis sõnades on kahtlemata ka omajagu ironiat, kuid rohkem siiski lugupidamist ja respekti, mida Hindrey-sugune suverään iialgi ilmaasjata ei ilmutanud.

Ta meenutab: on üle kahekümne aasta tagasi, kui esimest korda tülili läksime ja kus kohe leidsin, et see eriline kõrgekraadiline mõnu on.

Nii et kord läks ta jälle hertsoglikuks ja mina lahkusin toast ust liiga kõvasti kinni pörutades, nii et ukse link välja kukkus. See sündis umbes kell pool neli pärast lõunat.

Varsti pärast seda tuli trükikoja poisike minu juurde kirjaga, milles pikalt ja laialt seisis, kuidas mina oma kohustustest nii Tõnissoni isiku kui ka toimetuse ukselinkide vastu aru pean saama.

Ka mina kirjutasin oma kirja. Siis vastas tema. Siis jälle mina. Ja alalõpmata nõnda edasi. Kuni ma kell pool kümme õhtul teatasin, et väsinud olen ja diskussiooni sellega lõpetan, et lehe toimetusest välja astun.

Siis läksin koju, sain vaevalt uksest sisse, kui voorimees kirjaga tuli, milles seisis, et ta nõuab minult ka edaspidist toimetusse ilmumist, kuid ikkagi meelde tuleb, et ma respekti tema ja toimetuse mobiliaari vastu ei unustaks. Talle jäi ikkagi viimane sõna! Ma hakkasin naerma ja olin löödud!

Hindrey meenutab midagi ka teisest ooperist: mul oli piduöö olnud ja ma tundsin tarvidust toimetuses oma rahulolematust nii mõnegi asjaolu kohta avaldada. Tegin seda käepärast olevate toimetuse liikmete vastu ohtralt, otsustasin siis aga ka shefile mõndagi ütelda ja läksin tema tuppa. Teda ei olnud seal, aga tema voodi oli väga apetiitlikult üles tehtud. (Ta oli, et öösi töötada võida, enesele voodi toimetusse tuua lasknud). Linade ja padja väljakutsuv puhtus lahutas iga sõjakuse, ma võtsin korralikult riidest lahti ja uinusin.

Hiljem kuulsin, et Tõnisson oli tulnud, ohanud, tõmmanud siis voodivarju ette ja hakanud kirjutama. Meie kahe vahel ei ole sündmusest pärast juttu olnud.

Ja Hindrey lõpetab oma meenutuse: Tõnisson on võitleja ja ehk isegi armastab riidu. Nooblit riidu. Aga tema ümber ei ole kedagi enam, kellega nii võib võidelda. Nad on kõik läinud.

Tõnisson ise on kirjutanud:

Ma oma tööd Tegin - üksinda.

Ja lõpule need Wiisin - üksinda.

Nüüd keset ööd Seisan - üksinda.

Ja pimedas teed Otsin - üksinda.

Tööd teha sai Küll - üksinda.

Tee võidule lai Oli - üksinda.

Kuid keset ööd - üksinda -

Leida teed – võimata.

Jaan Tõnisson oli suurmees.